

Trei forțe mi-au modelat parcursul vieții. Două dintre ele au nimicit jumătate din lume. A treia a fost foarte mică și plăpândă, de fapt invizibilă. O pasăre sfioasă care mi s-a ascuns în coșul pieptului, la câțiva centimetri deasupra stomacului. Uneori, în cele mai neașteptate momente, pasărea se trezea, își ițea capul și își flutura iute aripile. Atunci, și eu îmi ridicam capul pentru că, în străfulgerarea acelei clipe, eram sigură că iubirea și speranța sunt infinit mai puternice decât ura și furia, și că undeva, dincolo de linia orizontului meu, exista o viață indestructibilă, veșnic triumfătoare.

Prima forță a fost Adolf Hitler; a doua, Iosif Vissarionovici Stalin. Ei au făcut din viața mea un microcosmos în care s-a condensat istoria unei țărișoare din inima Europei. Mica pasăre, cea de-a treia forță, m-a ținut în viață ca să pot spune povestea.

Port în mine trecutul pliat ca un acordeon, un album mic și ordonat, cu cărți poștale, pe care lumea îl aduce acasă ca să-și amintească de orașele străine pe care le-a vizitat. E suficient însă să ridic colțul ilustratei de deasupra pentru ca un șarpe interminabil să scape dinăuntru, un șir de zigzaguri, semnul viperei, și pe loc toate imaginile se aliniază în fața ochilor mei. Persistă, se intensifică și o clipă din acel trecut îndepărtat se blochează în mecanismul ceasului meu interior. Acesta se oprește, are o sincopă și pierde o parte din prezentul imposibil de înlocuit.

Deportarea în masă a evreilor din Praga a început la doi ani după izbucnirea războiului, în toamna lui 1941. Convoiul nostru a pornit în octombrie și n-aveam nici cea mai mică idee despre

destinație. Ordinul era să ne prezentăm la Pavilionul Expozițional, să luăm cu noi mâncare și un bagaj cu lucruri de strictă necesitate. Nimic mai mult.

Când m-am trezit în dimineața aceea, mama, care stătea la fereastră, s-a întors spre mine și mi-a spus ca un copil:

– Uite, e aproape ziuă. Și eu care credeam că soarele n-o să vrea să mai răsară astăzi.

Interiorul Pavilionului Expozițional semăna cu un balamuc medieval. Chiar și cei mai echilibrați oameni erau pe punctul de a ceda nervos. Câțiva, bolnavi grav și aduși în locul acela pe targă, au murit în scurt timp. O doamnă Tausig a înnebunit de-a binelea, și-a scos proteza din gură și a aruncat-o spre domnul și stăpânul nostru, Obersturmbannführerul Fiedler. Bebelușii și copiii mici plângeau fără întrerupere și, chiar lângă părinții mei, un bărbat chel, mic și gras, se așezase pe valiză și cânta la vioară de parcă zarva din jur nu-l privea câtuși de puțin. A cântat *Concertul în re major* de Beethoven, exersând în neștire aceleași pasaje.

M-am plimbat printre miile acelea de oameni căutând chipuri familiare. Atunci s-a întâmplat să-l văd pentru prima oară. Chiar și azi cred că este cel mai frumos bărbat pe care l-am întâlnit în viața mea. Ședea, calm și cu spatele drept, pe un cufăr negru cu colțare argintii. Purta un costum de haine negru, cămașă albă, cravată gri, palton negru și o pălărie de fetru de aceeași culoare. Avea ochi cenușii și o mustață tăiată perfect. Mâinile lui subțiri și delicate erau așezate una peste alta pe mânerul unei umbrele strânse atât de bine, încât părea subțire ca o scobitoare. În mijlocul haosului, printre toți acei oameni care purtau pulovere, ghete groase și canadiene, n-ar fi părut mai distonant nici dacă ar fi fost în pielea goală.

M-am oprit uimită, iar el s-a ridicat. Cu o plecăciune și un zâmbet ușor, mi-a propus să mă așez pe cufăr, în locul liber de lângă el. Era profesor de filologie clasică la Viena. După ce naștii au anexat Austria, s-a refugiat la Praga. Acolo l-au ajuns din urmă și germanii. Când l-am întrebat de ce nu purta haine mai practice pentru o astfel de călătorie în necunoscut, mi-a răspuns că se îmbrăca întotdeauna la fel și că nu agreea ideea de a-și schimba

obiceiurile presat de împrejurări. Oricum, a spus el, considera că este extrem de important să-ți păstrezi stăpânirea de sine *rebus in arduis*. Apoi a început să vorbească despre literatura clasică și despre Roma antică. L-am ascultat fascinată. De atunci, îl căutam ori de câte ori aveam ocazia și întotdeauna mă întâmpina cu un zâmbet curtenitor și, așa mi se părea mie, cu plăcere.

Două zile mai târziu, ne-am urcat în tren. Deși în anii care au urmat am trăit experiența unor călătorii infinit mai îngrozitoare, aceasta mi s-a părut cea mai rea pentru că a fost prima. Dacă orice început e dificil, cel al privațiunilor e cel mai greu. Încă nu eram deprinși cu zgomotul împușcăturilor, urmat de țipete agonizante, cu setea insuportabilă și nici cu atmosfera sufocantă din vagoanele pentru vite înțesate de oameni.

La Łódź am fost întâmpinați de o furtună de zăpadă. Nu era decât luna octombrie, iar în cei trei ani petrecuți acolo nu am mai avut parte de un asemenea viscol. Am plecat din gară, înaintând cu greutate împotriva vântului, și am văzut pentru prima dată oameni care mureau de foame și copii mici aproape dezbrăcați, cu picioarele goale în zăpadă.

După câteva zile, hoinăream printr-un subsol. Tinerii din lotul nostru ședeau pe jos în jurul unei lămpi cu kerosen și cineva cânta la muzicuță cântece populare cehești. Lampa proiecta umbre stranii pe tavanul arcuit, făcându-l să semene cu bolta unei catedrale. M-am oprit în prag și m-am gândit: acum ar trebui să apară un înger și să pună o pecete de sânge pe frunțile celor care vor muri aici.

Lagărul de concentrare din Łódź, numit oficial Ghetoul Litzmannstadt, făcea parte din periferia orașului, o mahala dărăpănată înconjurată de un zid construit din scânduri și sârmă ghimpată. După ce am sosit acolo, oamenii din lotul nostru au locuit un timp împreună într-una dintre puținele clădiri intacte din ghetou și, din când în când, mă mai întâlneam cu profesorul meu. Câteva săptămâni mai târziu, a sosit un alt lot și ni s-a ordonat să ne mutăm. Ne-am împrăștiat prin imobilele deja populate de aproape o sută de mii de evrei polonezi, care trăiau în condiții inimaginabile, și am pierdut legătura cu el.

Unul dintre cei care veniseră cu noi era medicul nostru de familie, un extraordinar domn în vârstă, care mă cunoștea de când mă născusem. Avea acum peste șaptezeci de ani, dar în fiecare zi ieșea pe străzile înguste ale ghetoului, mergând mereu cu același pas, cu bastonul într-o mână, căutându-i pe cei care aveau nevoie de ajutorul lui. Rezervele de medicamente erau jalnice, dar el spunea că doar simpla apariție a unui medic îl făcea pe pacient să se simtă mai bine. M-am bucurat atunci când a fost de acord să-l ajut. Rătăceam amândoi de la o magherniță la alta, urcam mii de trepte și, de multe ori, nu-i puteam oferi bolnavului nimic altceva decât câteva vorbe de alinare. Adesea, trebuia să aduc mai întâi o găleată cu apă ca să spăl și să curăț puțin în jurul pacientului pentru ca doctorul să-l poată examina.

Într-o zi, am intrat într-o încăpere aproape goală, dar curățată lună, în care zăcea un copil în mijlocul unui morman de zdrențe, un băiețel de vreo patru ani, un schelet mic cu ochi mari. Mama lui, atât de slabă încât părea ea însăși un copil, plângea tăcută într-un colț. Doctorul și-a pus stetoscopul, a ascultat o vreme, l-a mângâiat pe băiețel pe cap și a oftat; nu putea face nimic mai mult. În clipa aceea, copilul s-a întors spre mama lui și i s-a adresat cu asprime, ca un adult:

– Vezi, mamă? Ți-am spus mereu că mi-e foame, dar nu mi-ai dat nimic de mâncare. Iar acum o să mor.

Ieșind din casă, am fost opriți de o bătrână care ne-a rugat să intrăm în clădirea următoare. Acolo locuia un bărbat bolnav, zicea ea, pe care nu-l mai văzuse nimeni de câteva zile. Imobilul era pustiu, crăpat în două de la acoperiș până în pivniță, gata-gata să se prăbușească. Ne-a luat ceva timp până am găsit singura încăpere care mai avea ușă. Am bătut, dar n-a răspuns nimeni. Apoi doctorul a deschis ușa și am intrat. Pe fâșia îngustă de podea era întinsă o saltea ruptă. Un morman de zdrențe murdare și de gunoaie într-un colț; lângă saltea, o valiză plină pe jumătate cu cărți. Pe saltea zăcea un bărbat mort pe al cărui corp mișunau nenumărați păduchi albi și grași. Păduchii se târau și pe chipul lui Venus din Milo, care zâmbea de pe pagina cărții deschise pe pieptul mortului. Cartea îi căzuse din mână în timpul agoniei.

M-am aplecat asupra lui. Era profesorul meu.

Doctorul a constatat:

– E mort doar de câteva ore.

Cam după un an, în timp ce munceam, am auzit clopotul singurei mașini de pompieri. Deși lucrul acesta se întâmpla aproape zilnic, am știut că incendiul avea loc în casa în care locuiam. Era strict interzis să-ți părăsești locul de muncă, dar m-am furișat afară și am alergat de-a lungul zidurilor spre casa căzută pe jumătate în ruină în care ne adăpostisem. Am ajuns cu răsuflarea tăiată și n-am găsit-o acolo decât pe mama, care arunca într-o valiză lucrurile de strictă necesitate. După câteva clipe, a sosit în fugă și tata. Deși era deja destul de slăbit, a început să alerge de colo-colo, încercând să dea o mână de ajutor. Vărul meu Jindrisek zăcea nemișcat pe un morman de cârpe, țintuit la podea de tuberculoza care-i afectase aproape toate organele. Ochii lui negri urmăreau fiecare mișcare pe care o făceam. Pompierii au înconjurat casa. Era mult fum și se auzeau țipete. Frigul era crâncen, iar apa nu curgea, dar nimeni n-a intrat în panică. Chiar și în momentele acelea, resemnarea a avut câștig de cauză. Îmi amintesc cum, împreună cu tata, am târât afară două valize, am așezat-o pe ele pe mama, învelită în pături, după care m-am întors în casă să-l iau și pe Jindrisek.

Pompierii nu m-au mai lăsat să intru în casă. Unul dintre ei m-a împins cu bățul și, în timp ce tata încerca să-l oprească, m-am strecurat înăuntru. Jindrisek s-a străduit să se ridice, dar n-a fost în stare. Am început să țip la el cu sălbăticie și disperare. I-am petrecut brațul în jurul gâtului meu – era extrem de greu pentru un om numai piele și os – și l-am târât afară, strigând la el tot timpul și încercând să-i transmit o fărâcă din voința și din energia mea. Am trecut peste prag. Am traversat curtea. Apoi strada. Cu fiecare pas, se lăsa tot mai greu, dar am ajuns până la urmă și s-a prăbușit, extenuat, peste o valiză. Mama l-a învelit și i-a luat capul în poală. Tata și cu mine am rămas în picioare lângă ei, iar eu mi-am lipit fața de umărul lui.

Până la urmă, focul a fost stins și am târât valizele înapoi în casă. Oamenii au început să se ajute unii pe alții, cu toții eram extenuați din cauza efortului și a emoțiilor. După ce am așezat totul

la loc, am pus la încălzit o oală mare cu apă. Jindrisek zăcea pe podea, cu fața spre perete, ochii închiși și un zâmbet ușor pe față. M-am dezbrăcat încet, m-am spălat bine, m-am pieptănat, mi-am pus hainele, mi-am lustruit pantofii și m-am întors fără grabă la lucru.

Jindrisek a murit trei săptămâni mai târziu. Când m-am întors de la lucru într-o seară, mama mi-a spus în șoaptă că-i ceruse să cânte imnul național al Cehiei, *Unde e casa mea?*, și un cântec popular intitulat *Unde s-au dus zilele tinereții mele?* M-am așezat lângă el pe podea. Intrase în comă. Am încercat să-i vâr în gură câteva linguri de mâncare. Deși în stare de inconștiență, pofta de mâncare era atât de intensă, încât și-a înțeleștat dinții de lingură. A trebuit să depun ceva efort pentru a i-o smulge din gură. Mi-am strecurat mâinile sub capul și sub spatele lui și l-am ținut așa. A încetat să respire după câteva minute.

Mama s-a rugat, dar mie mi s-a părut fără rost să intervin pe lângă Dumnezeu pentru cineva care a trebuit să moară la șaisprezece ani după o suferință atât de mare. Nimic nu e mai absurd și mai crud decât să mori înainte de a fi vinovat de păcatele care ți-ar putea justifica moartea. Multă vreme după aceea, am avut senzația că ochii negri și îndurerați ai lui Jindrisek mă urmăreau din colțul unde stătuse cândva.

Uneori mi se pare că oamenii care spun că totul trece habar n-au despre ce vorbesc. La trecutul real se gândea Jindrisek în timp ce zăcea în colțul lui, pe podea, și mă urmărea ieșind afară, în lumina soarelui și în frig. La el s-a gândit și mama în timp ce-i cânta *Unde e casa mea?* nepotului ei muribund din spatele sârmei ghimpate a ghetoului din Łódź. Adevăratul trecut este închis în sine însuși și nu lasă în urmă nicio amintire.